

Történelem érettségi adattár

*Az első világháborútól
a kétpólusú világ
felbomlásáig
8. modul*

www.diakkapu.hu

2008. augusztus 26.

Tartalom

Bevezető	2
Érettségi témakörök	2
Fogalmak	2
Személyek	9
Kronológia	13
Topográfia	14
Térképek	17

Bevezető

Tananyagunk segédlet a történelem érettségire készülő diákok számára. A következő oldalakon a kétszintű történelem érettségien elvárt ismeretek gyűjteménye szerepel (fogalmak, személyek, kronológia, topográfia), melyet a központi kerettanterv alapján állítottunk össze.

Érettségi témakörök

TÉMÁK	VIZSGASZINTEK	
	Középszint	Emelt szint
8.1. Az első világháború jellege, jellemzői; a Párizs környéki békék	Szövetségi rendszerek, frontok, az új típusú hadviselés jellemzői. A Párizs környéki békék területi, etnikai és gazdasági vonatkozásainak elemzése.	A hátország szerepe a háborúban. Nagyhatalmi érdekek és ellentétek a béketárgyalásokon
8.2. A gazdaság és a társadalom új jelenségei a fejlett világban	A modern életforma néhány jellegzetessége (pl. mozi, autó). A nők szerepének változása.	A világgazdaság átrendeződése a háború után. A gyarmati világ szétesésének kezdetei (pl. India, Közel-Kelet).
8.3. Tekintélyuralmi rendszerek Közép-Európában és az olasz fasizmus		Az olasz fasizmus jellemzői. Tekintélyuralmi rendszerek bemutatása Közép-Európában és a Balkánon.
8.4. Az USA és az 1929-33-as gazdasági válság	A világválság jelenségei, gazdasági és társadalmi következményei.	Az USA gazdasági fellendülése és nemzetközi szerepe. A válság kezelésének módjai egy adott országban (pl. USA, Nagy-Britannia).
8.5. A nemzetiszocializmus hatalomra jutása és működési mechanizmusa	A náci Németország legfőbb jellemzői. A náci ideológia és propaganda.	A totális állam kiépítése Németországban.
8.6. A bolsevik ideológia és a sztálini diktatúra az 1920-30-as években	A bolsevik hatalomátvétel körülményei. A sztálini diktatúra legfőbb jellemzői.	A bolsevizmus ideológiája. A bolsevik propaganda főbb jellemzői. A sztálini gazdaságpolitika.
8.7. A második világháború előzményei jelentős fordulatai	A világháború előzményei, katonai és politikai fordulópontjai. A holokauszt.	A szövetséges hatalmak együttműködésének elemzése. Háborúellenes katonai és polgári erőfeszítések.
8.8. A hidegháború és a kétpólusú világ jellemzői	Az ENSZ létrejötte, működése. Nemzetközi konfliktusok a hidegháború idején (pl. Korea, Kuba, Suez).	Nyugat-Európa újjáépítése és a közös európai intézmények kialakulásának kezdetei. A gyarmati rendszer felbomlása - a „harmadik világ” kialakulása. Gandhi erőszakmentes mozgalma.
8.9. A szocialista rendszerek bukása	A szovjet blokk kialakulása és jellemzői. Rendszerváltozás Kelet-Közép-Európában.	A német kérdés.

Fogalmak

Antifasiszta ellenállás	A második világháború idején a megszálló német és velük szövetséges csapatok ellen harcoló ellenállási mozgalmak (partizánmozgalmak) elnevezése. Komolyabb ellenállási mozgalmak a Szovjetunióban, Lengyelországban, Franciaországban, Jugoszláviában, Albániában, a balti országokban, valamint Görögországban működtek.
-------------------------	---

Antifasiszta koalíció	A második világháborúban a Németország és szövetségesei ellen harcoló koalíció. Tagjai: USA, Nagy-Britannia és Szovjetunió, valamint egy sor másik csatlakozó ország (pl. a Brit Nemzetközösség tagjai).
Antiszemitizmus	19. században jelentkező etnikai, rasszista alapú ellenszenv a zsidókkal szemben (korábban inkább a vallási alapú antijudaizmus volt jellemző). Politikai változatának elsődleges célja, hogy a zsidósággal szembeni előítéletet kihasználva népszerűsége tegyen szert, amit politikai pozíciók megszerzésére használ fel. A nemzetiszocializmus által terjesztett antiszemitizmus következménye a második világháborúban a holocaust lett.
Bolsevik	A kommunista ideológia egyik ágának követője. Az Oroszországi Szociáldemokrata Párt egyik frakciója nevezte magát bolseviknak (többséginek) a párt 1903-as kongresszusa nyomán, noha 1917-ig, a bolsevik hatalomátvételig a másik frakció (mensevikok, „kisebbségiek”) volt többségben. A bolsevikok célja a munkásforradalom minél hamarabbi kirobbantása volt, a hatalom megszerzése, majd a társadalom átalakítása kommunista társadalommá. Mindez ellentétben állt Marx elképzeléseivel, mivel Oroszországban még a kapitalizmus sem alakult ki (Marx szerint a proletárforradalom a kapitalizmust döntené meg). A bolsevikok céljaik érdekében erőszakot is hajlandók voltak alkalmazni. 1917. november 7-én fegyverrel vették át a hatalmat Oroszországban, majd elfojtották a parlamenti demokrácia kezdeményeit, és diktatúrát építettek ki Lenin vezetésével, amelyet Lenin halála után Sztálin formált egyszemélyi diktatúrává. 1918-ban hozták létre saját, az Oroszországi Kommunista Párt (bolsevikok) nevet viselő pártjukat, amely (később SZK(b)P, majd SZKP néven) 1990-ig egypárti rendszerben irányította a Szovjetuniót.
Deportálás	Személyeknek vagy csoportoknak az állam által kijelölt tartózkodási helyre (kényszerlakhely, tábor) való telepítése, rendszerint kényszerítő eszközök igénybevételeivel. A történelem során sokszor fordult elő deportálás (pl. az Asszír Birodalom az elfoglalt területek lakosságának egy részét a birodalom központi területeire költöztette). A 20. században deportálásokat elsősorban a fasiszta országok, különösen nemzetiszocialista Németország (és szövetségesei) által ellenzékiek és faji alapon alsóbbrendűnek minősített embertömegek (főleg zsidók) koncentrációs táborokba való szállítását értjük. Magyarországon a zsidók deportálása 1944-ben, az ország március 19-i megszállása után kezdődött. Először gettókba kényszerítették a zsidókat, majd transzportokat állítottak össze. 1944 nyarára a vidéki zsidóságot szinte teljesen felszámolták. Ekkor azonban Horthy a további deportálásokat leállította.
Egypártrendszer	Olyan politikai rendszer, amelyben egy párt birtokolja a hatalmat, más pártok működése vagy nem engedélyezett, vagy bár hivatalosan nem tiltják be a többi pártot, de ténylegesen nem működhetnek. Választásokat tartanak, de ezek reális alternatíva hiányában formálisak. Az egyetlen, és folyamatosan hatalmon lévő párt összefonódik az állammal (állampárt). Általában a 20. századi totális (kommunista, fasiszta, nemzetiszocialista) diktatúrákra jellemző.
Enyhülési politika	A hidegháború idején a két szembenálló superhatalom (USA, Szovjetunió), illetve hatalmi tömb közötti ellenséges viszony javítására irányuló törekvések elnevezése. Az enyhülési folyamatot többször is válságos időszakok szakították meg. Az enyhülés Sztálin halála (1953) után kezdődött, majd a hatvanas években erősödött fel, és 1975-ben, a helsinki Európai Biztonsági és Együttműködés Értekezlet záróokmányával érte el csúcspontját.

<p>Európai integráció</p>	<p>A második világháború után kezdődő gazdasági és politikai folyamat, amelynek célja az európai országok közötti együttműködés és kapcsolatok elmélyítése (elsősorban egy újabb európai háború elkerülése céljából). Az integráció főbb állomásai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1951: Európai Szén- és Acélközösség létrehozása (Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, NSZK és Olaszország). • 1957: Római szerződés: az előbbi hat ország létrehozta az Európai Gazdasági Közösséget. • 1968: közös külső vámhatár bevezetése, belső vámok eltörlése. • 1973: Nagy-Britannia, Írország, Dánia csatlakozása. • 1979: az első közvetlen Európa parlamenti választások. • 1981: Görögország csatlakozása. • 1985: A tagállamok közötti határellenőrzés megszüntetéséről és a külső határok közös ellenőrzéséről szóló schengeni szerződés aláírása (a szerződés kibővítve, teljes mértékben 1995-ben lépett életbe). • 1986: Spanyolország és Portugália csatlakozása. • 1992: Az Európai Unió létrehozásáról szóló maastrichti szerződés aláírása (a szerződés 1993-ban lépett életbe). • 1995: Ausztria, Svédország, Finnország csatlakozása. • 2002: az euró bevezetése. • 2004: Ciprus, Csehország, Észtország, Lengyelország, Litvánia, Lettország, Magyarország, Málta, Szlovákia és Szlovénia csatlakozása. • 2007: Románia és Bulgária csatlakozása.
<p>Fajelmélet</p>	<p>Elmélet, mely áltudományos alapokra hivatkozva a különböző népek, rasszok értékbeli különbözőségét hirdeti. Az elmélet szerint a fajok nem egyenrangúak, vannak olyan fajok, amelyek uralkodásra termettek, míg más fajok alárendeltségre, az uralkodó faj kiszolgáltatására. A fajelmélet a 19. században jelentkezett az imperializmus, és a gyarmati kizsákmányolás igazolására. A 20. században a nemzetiszocialista ideológia alkalmazta a fajelméletet a legszélsőségesebb formában. Hitler elgondolásai szerint négy faj van: az uralkodó árja faj (amelyet a német néppel azonosít), a másodrendű népek (egyéb germán népek), a kelet-európai szolganépek (pl. szlávok, magyarok) és a kiirtandó népek (zsidók, cigányok). A náci fajelmélet lett az alapja a második világháborúban folytatott népirtásnak.</p>
<p>Fasizmus</p>	<p>20. században megjelent tekintélyelvű politikai ideológia és politikai mozgalom. Célja az állam erősítése diktatórikus úton, valamint a nemzet egységesítése. Az egyént az állam és a társadalom érdekeinek rendeli alá. Jellemzői:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kollektivizmus • populizmus; • nacionalizmus (akár a sovinizmus is); • etatizmus; • militarizmus; • antikommunizmus; • totalitarizmus; • agresszivitás; • a politikai propaganda használata; • a parlamenti rendszer, a demokrácia és a liberalizmus elutasítása. <p>A fasizmus elsőként Olaszországban jelentkezett Mussolini vezetésével, aki totális diktatúrát épített ki. Később más európai országok is átvették a fasizmust: Spanyolország, Portugália. A fasizmus nem azonos a nemzetiszocializmussal: hiányzott belőle a vallásellenesség és (kezdetben) a rasszizmus és az antiszemitizmus (bár a második világháború alatt német hatásra történtek zsidóellenes intézkedések Olaszországban).</p>

Fegyverkezési verseny	A hidegháború korának egyik jellemzője. A két szuperhatalom (USA, Szovjetunió) között folyamatos versengés volt a hadviseléssel összefüggő technológiai területeken annak érdekében, hogy a fegyverkezésben lépéselőnybe kerülő fél ezt politikailag is ki tudja használni. A fegyverkezési verseny a nukleáris fegyverek, a rakéták (az űrhajózást is ide értve), a rakéta-elhárító rendszerek, a tengeralattjárók, a hagyományos fegyverzet, a hadi repülőgépek, a katonai műholdak stb. területén volt jelen. A fegyverkezési versenyt a nyolcvanas években felerősítő amerikai csillagháborús program bizonyos szempontból az egyik okozója volt a Szovjetunió összeomlásának (stagnáló gazdasága nem bírta a felerősödő versengést).
Führer-elv	A nemzetiszocialista ideológia egyik jellemzője. Az elv szerint a nemzetiszocialista párton belül nincs demokrácia, hanem a párt minden tagja a párt vezérének (Führer) és az általa kijelölt vezetőknek az akaratát teljesíti vak engedelmisséggel. A párt hatalomra jutása után az elvet kiterjesztették az állam egészére, Hitler 1934-től a kormányfői (kancellári) és államfői funkciókat egyesítette a Führer pozíciójában.
Gazdasági válság	Olyan gazdasági folyamat, amelyben a termelés és a fogyasztás csökken, a vállalkozások egy része tönkremegy, és megnő a munkanélküliség. A szabadversenyos kapitalista gazdaság történetében többször is ismétlődtek a gazdasági válságok, amelyek általában a szabályozatlan piac okozta túltermelés következtében kialakuló túltermelési válságok voltak. A legnagyobb méretű válság 1929-1933 között bontakozott ki, és eredményeképpen az állam a kapitalista országokban az addiginál erősebben kezdte szabályozni a gazdaság működését.
Gettó	A középkortól a városok zsidónegyedét hívták gettónak. A zsidók egy városrészbe költözésével alakultak ki, később a hatóságok jelölték ki a gettókat a zsidók kényszerlakhelyeként. A gettók általában el voltak zárva a többi városrésztől. A náci Németország a gettókat arra használta, hogy a zsidókat egy helyre gyűjtse, és innen szállítsa őket koncentrációs táborokba. A második világháború után használják a gettó elnevezést különböző kisebbségek által lakott városrészekre is.
GULAG	A Szovjetunióban a bolsevik hatalomátvétel (1917) után kialakított és egyre bővített munkatáborrendszer, ahová köztörvényes bűnözők mellett elsősorban ellenzékieket és különféle politikai és gazdasági bűncselekménnyel megvádoltakat (rendszerint ártatlanokat), később pedig hadifoglyokat is zártak. Az 1930-as évek terrorja idején több millióan végeztek a táborokban kényszermunkát. A táborok létrehozásának idején (még Lenin életében) a fő cél az ellenzékiek elzárása volt, később a gazdasági tervek teljesítéséhez szükséges olcsó munkaerőt „biztosították” így, ezen túlmenően pedig a lakosság megfélemlítését is szolgálta. A (sokszor a sarkkörön is túl lévő) táborokban nehéz fizikai munkát kellett végezni rossz körülmények között és elégtelen táplálkozás mellett, így a halálzási arány nagyon magas volt. Sztálin halála (1953) után elkezdődött a foglyok kiengedése, de a táborrendszert csak 1960-ban szüntették meg.
Háborús bűnös	A fogalom a második világháború végén jelent meg. A győztes szövetségesek nemzetközi katonai törvényszékeket hoztak létre a háború kiirtásáért, a kegyetlenkedésekért, és a népiirtásokért felelős német és japán vezetők felelősségre vonására. A bűncselekmények három válfaját állapították meg: béke elleni, háborús és emberiség elleni bűncselekmények. Ennek alapján került sor Nürnbergben a német, Tokióban a japán háborús főbűnösök perére. Az egyes országokban számos más személyt is elítéltek háborús bűncselekményekért, valamint még évtizedekkel később is tartottak pereket a háború végén elszökött, és csak később megtalált bűnösök ügyében. A második világháború óta a nemzetközi jogban alapos kidolgozásra kerültek a háborús bűncselekmények fajtái. Napjainkban a Hágai Nemzetközi Törvényszék folytat háborús bűnökkel kapcsolatos eljárásokat. Magyarországon 1945 után számos személyt ítéltek el háborús bűnökért (pl. Szálasi Ferenc, Bárdossy László). A háború bűnösök ügyében lefolytatandó eljárásokra népbíróságokat hoztak létre (1945-1950 között működtek). A népbíróságok által meghozott ítéletek alapján körülbelül 27 ezer embert ítéltek el (legtöbbször enyhe büntetést kaptak), közülük mintegy kétszáz személyt végeztek ki. Sokakat ugyanakkor felmentettek.
Hadigazdaság	Háború idején a gazdaság átállítása békés termelésről háborúsra a hadviselés sikere érdekében. Az első világháborúban alkalmazták először a hadigazdaság módszereit: központi termelésirányítás, a piac állami szabályozása, a megtermelt javak állami elosztása (jegyrendszer), fogyasztási korlátozások, a termelés (erőltetett) növelése stb.
Harmadik világ	A hidegháború korában kialakult fogalom. Azokat az országokat értették alatta, amelyek nem tartoztak sem az „első” (kapitalista országok) sem a „második” (kommunista országok) világhoz. Később a fogalom kiszélesedett, a kevésbé fejlett, szegény országokat (Latin-Amerikában, Afrikában, Ázsiában) értik alatta.

Hidegháború	1947-1991 közötti korszak, amelyet két szuperhatalom (USA, Szovjetunió) rivalizálása jellemezett. A két fél (és szövetségeseik) háborút nem vívtak egymással, de a helyzet többször volt rendkívül feszült. A hidegháború legfeszültebb szakasza 1947-től Sztálin halálig (1953) tartott, utána egyre inkább előtérbe került az enyhülési politika, de azt időnként komoly, időnként háborúval fenyegető válságok (pl. 1956: szuezi válság, 1961: a berlini fal építése, 1962: kubai rakétaválság), és helyi katonai konfliktusok (vietnámi háború, Afganisztán stb.) szakították meg. A hidegháború fontos jellemzője volt a gyakori feszültség, a nukleáris fenyegetettség, a fegyverkezési verseny. A hidegháború végét a Szovjetunió összeomlása okozta 1989-1991 között.
Holocaust	A második világháborúban náci Németország és szövetségesei által birtokolt területen a nemzetiszocialista hatóságok által szervezett és irányított népirtás neve, amelynek zsidók estek áldozatul (a zsidóságon kívül a cigányokat, a lengyeleket, az oroszokat, a homoszexuálisokat, a fogyatékosokat, egyes vallási csoportokat is érintette a népirtás, de ezt több kutató nem érti bele a holocaust fogalmába). Az áldozatok számát illetően a becslések eltérőek, kb. 5-6 millió zsidót végeztek ki a nácik (az előbb felsorolt egyéb csoportokat is figyelembe véve az áldozatok száma 9-12 millió között lehetett).
Kisantant	Az első világháborút lezáró békével létrejövő országok (Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, Románia, Csehszlovákia) által 1920-1921-ben Magyarország ellen létrehozott szövetség. A kisantantot Franciaország támogatta térségbeli céljai érdekében. A szövetség 1938-ban, a müncheni egyezményvel, illetve Csehszlovákia 1939 márciusi felbomlásával (és Csehország német megszállásával) szűnt meg.
Kollektivizálás	A kommunista országokban (először a Szovjetunióban az 1920-as évek végén) a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a paraszti magángazdaságok felszámolása, és mezőgazdasági nagyüzemek (termelőszövetkezetek) kialakítása. A folyamat rendszerint állami kényszerrel ment végbe. Magyarországon 1948-1961 között két nagyobb hullámban történt meg a kollektivizálás.
Kommunista diktatúra	Egypárti totális diktatúra, a 20. században számos országban (Szovjetunió, közép-európai országok Kína stb. vezették be, és napjainkban is több ország (Észak-Korea, Kuba) alkalmazza. Jellemzői: <ul style="list-style-type: none"> • ideológiája a Marx és Lenin által kidolgozott nézeteken alapul; • a hatalomgyakorlás a kommunista párt monopóliuma; • az ellenzéki nézeteket vallókat megfélemlítik, bebörtönzik, kivégzik; • az ellenzéki megmozdulások elfojtása; • államosítás; • tervgazdálkodás; • személyi kultusz.
Koncentrációs tábor	A náci Németország által létrehozott kényszermunka- és megsemmisítő táborok elnevezése, amelyekben 1933 és 1945 között több, mint tízmillió zsidót, cigányt, lengyelt, orosz, homoszexuálist és ellenzékit végeztek ki.
Korporatív állam	A fasiszta Olaszországban kiépített hivatásrendi rendszer. A szakszervezetek megszüntetése után korporációkat hoztak létre szakmánként, amelyekbe az adott szakma munkaadóit és munkavállalóit tömörítették. A korporációk (a szakszervezetekkel és szakmai kamarákkal szemben) nem önszerveződő testületek, hanem állami szervek voltak, és felülről irányították őket. Így a gazdaság erős állami irányítás alá került. Minden olaszt igyekeztek hivatásrendi testületbe tömöríteni. A korporációs rendszert Spanyolország és Portugália is átvette.
Központi hatalmak	A Németországból, az Osztrák-Magyar Monarchiából, Bulgáriából és az Oszmán Birodalomból álló katonai szövetség az első világháborúban (1914-1918). A szövetség alapját az 1879-ben Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia által megkötött kettősszövetség adta, mely 1882-ben Olaszországgal hármasszövetséggé bővült (Olaszország viszont az antant oldalán lépett háborúba).

<p>Nemzetiszocializmus (nácizmus)</p>	<p>A 20. század első felében az Hitler által vezetett szélsőjobboldali Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP) ideológiája, és az általa az 1930-as években létrehozott totális diktatúra rendszere. Az ideológia jellemzői:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nacionalizmus; • fajelmélet; • antiszemitizmus; • Führer-elv; • élettér-elmélet • szociális demagógia; • a német mitológia • militarizmus; • antikommunizmus; • totalitarizmus; • a politikai propaganda használata; • a parlamenti rendszer, a demokrácia és a liberalizmus elutasítása. • agresszivitás; • vallásellenesség; • szociáldarwinizmus.
<p>Népiirtás</p>	<p>Egy népcsoport vagy vallási tagjainak elpusztítását célzó tudatos, tömegmértű gyilkosságsorozat. A 20. század folyamán több népiirtás is történt: az első világháború idején az Oszmán Birodalomban az örmények ellen, a második világháborúban a zsidók, cigányok, lengyelek, oroszok ellen, az 1990-s években Ruandában a tuzsik, valamint a délszláv háborúban a bosnyákok ellen stb. Napjainkban a népiirtás béke és emberiség elleni bűnek számít.</p>
<p>Parlamenti demokrácia</p>	<p>Kormányzati forma, amelyben a parlamenti választásokat általános (nőkre is kiterjedő), titkos és egyenlő választójog alapján rendezik, a parlament gyakorolja a törvényhozó hatalmat, és a kormány (a végrehajtó hatalom) is a parlamentnek tartozik felelősséggel. A bíróságok függetlenek, az emberi jogok és a polgári szabadságjogok mindenki számára biztosítottak. A parlamenti demokráciák a 20. században jöttek létre Európában, az USA-ban és még több más országban.</p>
<p>Partizán</p>	<p>Irreguláris katonai alakulat tagja, aki hazája felszabadulása érdekében harcol az azt megszálló csapatok ellen. Elsősorban a második világháború működtek partizánmozgalmak.</p>
<p>Propaganda</p>	<p>Olyan tevékenység, amelynek célja az emberek, a közvélemény befolyásolása egy politikai irányzat, személy vagy termék népszerűsítése érdekében. Propagandát már az ókorban is alkalmaztak politikusok céljaik elérésére, de igazán a modern tömegkommunikáció (olcsó újságok, rádió, filmek, majd televízió megjelenése) kialakulásával kezdődött a propaganda fejlődése. A 20. században több jellemző típusa is kialakult a politikai propagandának:</p> <p>a háborúban alkalmaztak propagandát az államok saját lakosságuk lelkesítésének fenntartására és az ellenség iránti gyűlölet szítására;</p> <p>a totális diktatúrákban (fasizmus, nácizmus, kommunizmus) a propaganda célja a politikai rendszer iránti bizalom, lelkesedés, és a diktatúra által ellenségeknek tekintett csoportok iránti ellenszenv keltése;</p> <p>ugyancsak a totális diktatúrákban a diktátor személyének dicsőítése (személyi kultusz).</p> <p>A totális diktatúrákban a hatékonyság érdekében külön, a propagandával foglalkozó szervezeteket hoztak létre. A 20. század leghírhedtebb propagandistája, a náci Németországban Joseph Goebbels vezetésével külön propagandaminisztérium létesült, a kommunista rendszerekben pedig a kommunista párton belül működtek propagandával foglalkozó osztályok.</p>
<p>Szociális piacgazdaság</p>	<p>Alapvetően szabad piacgazdaságként működő kapitalista gazdaság, amely ugyanakkor állami közbeavatkozással (javak elosztásának szabályozása) igyekszik mindenki számára megteremteni az anyagi biztonságot. A szociális piacgazdaságok a második világháború után jelentek meg a fejlett gazdaságú országokban.</p>

Szovjet	„Tanács”. Az oroszországi munkásmozgalomban a 20. század elején megjelenő fogalom. A szovjetek a munkahelyeken létrejövő, azt irányító önkormányzatok. Először az 1905-ben kezdődő megmozdulások idején szerveződtek szovjetek, majd az 1917 februári, a cári rendszert megdöntő forradalom után. A szovjetek a bolsevik hatalomátvétel után is megmaradtak, de önkormányzati jellegük formálissá vált.
Sztálinizmus	A marxista-leninista ideológia Sztálin által kifejlesztett elméleti és gyakorlati változata, a kommunista diktatúra egyik formája. Főbb jellemzői: <ul style="list-style-type: none"> • a sztálinista ideológia szerint az osztályharc a proletárdiktatúra bevezetése után, a kommunizmus kiépítése során nem csökken (mint Lenin állította), hanem egyre erősebb lesz, mivel a volt kapitalisták egyre erősebben fognak küzdeni a munkáshatalom ellen; ezzel indokolták az elnyomást. • terror; • tervgazdálkodás, erőltetett iparosítás, kollektivizálás; • koncepciós perek; • kényszermunkatáborok; • személyi kultusz.
Tervgazdálkodás	A kommunista országokban alkalmazott gazdaságirányítási rendszer. A gazdaság minden szektorának működését az állam szabályozza tervek révén, melyekben évekre előre meghatározza ágazatokra részletesen lebontva a termelés mértékét. A tervek kidolgozásakor általában nem a valós gazdasági folyamatok, hanem a kommunista párt által meghatározott irányok alapján készültek
Totális diktatúra	Olyan egypárti diktatúra, amely az élet minden területét az állam hatalma és befolyása alatt tartja. Befolyását erőszakkal is kész fenntartani. A 20. századi fasiszta, náci és kommunista rendszerekben működött totális diktatúra.
Totális háború	Olyan hadviselési forma, amelyben egy háborúban álló ország minden anyagi és emberi erőforrását mozgósítja a győzelem érdekében. A polgári lakosság és a hadsereg közötti különbség eltűnik, az élet minden szférája alárendelődik a háborúnak. A második világháború folyamán Németországban a sztálingrádi vereség után hirdette meg a propagandaminiszter, Joseph Goebbels a totális háborút.
Tőzsde	Koncentrált és szervezett piac, ahol csak tőzsdeügynökök kereskedhetnek, és a kereskedelemben részt vevő áruknak és értékpapíroknak nem kell jelen lenniük az üzletkötéskor. Létezik áru-, és érték-, és értékpapírtőzsde. A tőzsdén megkötött üzletek alapján alakul ki a tőzsdén forgalmazott áruk és értékpapírok árfolyama. Az árfolyamok alakulását számos tényező befolyásolja, erős árnövekedés vagy csökkenés komoly gazdasági folyamatokat indíthat el. Az 1929-1933-as gazdasági válság is egy gyors tőzsdei árcsökkenéssel kezdődött.
Túltermelési válság	A szabadversenyos kapitalizmusban a szabályozatlan piac működéséből következően kialakuló gazdasági válság. Fő jellemzője, hogy a piacon több áru jelenik meg, mint amennyire kereslet van. Ez üzemek bezárásához, és megnövekvő munkanélküliséggel jár, ami csökkenti a fogyasztást, és ezáltal a keresletet. Így a válságból való kilábalás hosszabb időt vesz igénybe.
Vasfüggöny	A második világháború után a hidegháborús Európa megosztottságát szimbolizáló elnevezés, amelyet először Churchill használt 1946-ban. Ugyanakkor a háború után létrejövő két tömb közötti határvonal mentén a kommunista oldalon létrehozott szögesdrót-rendszerekkel és falakkal (berlini fal) a szimbolikus kifejezés tényleges tartalmat kapott.
Világgazdaság	Az Föld területeinek, országainak, illetve ezek gazdaságainak olyan méretű kapcsolódása, hogy az egész világ egy többé-kevésbé egységes gazdasági rendszert alkot. Már a gyarmatosítás időszakában, a 16-18. században a világkereskedelem kialakulásától lehet világgazdaságról beszélni. Ebben az időszakban az európai gazdasági érdekek határozták meg a világgazdaság működését. A 20. századra a világgazdaság rendje átalakult, és más területek is formálói lettek a világgazdaságnak (USA), majd a század folyamán és végén ismét új területek léptek be a világgazdaság meghatározó országai közé (Japán, „kis tigrisek”, Kína).
Villámháború állóháború	– Az első világháborúban a felek célja kezdetben a gyors győzelem volt, mivel tévesen azt gondolták, hogy a fegyverek terén bekövetkezett fejlődés a támadó felet segíti. Az 1914-es Franciaország elleni német támadás kudarcával azonban kiderült, a villámháborús elképzelések tévesek voltak, a háborút nem lehet gyorsan megnyerni. A háborús felek lövészárkok-vonalakat építettek ki, amelyek olyan erősek voltak, hogy a következő években a frontvonal csak minimálisan mozdult meg kis szakaszokon a meg-megújuló erős támadások és óriási veszteségek ellenére.

Személyek

Adenauer, Konrad	Konzervatív német politikus, államférfi. 1917-1933 között Köln polgármestere volt. A náci időszakban kétszer börtönözték be rövid időre. 1945-ben a háborús vereség után megszervezte a CDU-t (Kereszténydemokrata Unió, Németország vezető konzervatív pártja), majd 1949-1963 között az NSZK első kancellárja volt. Kancellári időszakában stabil demokrácia jött létre, az NSZK a Marshall-segélynek köszönhetően gazdasági fejlődésnek indult. Külpolitikájában a következő elemek voltak a meghatározók: az NSZK visszaszerezte szuverenitását, belépett az Európa Tanácsba és a NATO-ba, alapító tagja lett az Európai Gazdasági Közösségnek (1957, római szerződés), felvette a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval.
Brandt, Willy	Baloldali német politikus, államférfi. A náci időszakban Norvégiában, majd Svédországban élt. A második világháború után képviselő, majd Nyugat-Berlin polgármestere lett (1957). 1965-1987 között az SPD (Szociáldemokrata Párt) elnöke. 1969-1974 között az NSZK kancellárja. A korábbi NSZK-politikával szemben (az NDK el nem ismerése) igyekezett normalizálni az NSZK kapcsolatait az NDK-val.
Churchill, Winston Leonard Spencer	Brit politikus, államférfi. Fiatalon több gyarmati háborúban részt vett (pl. búr háború, 1899-1902). Az első világháború előtt és a háború idején több miniszteri posztot (Admiralitás első lordja, hadügyminiszter stb.) is betöltött. Az 1920-as években pénzügyminiszter volt. Az 1930-as években ellenezte a nemzetiszocialista Németországnak tett diplomáciai engedményeket. 1940-1945 között miniszterelnök volt, politikájának lényege a háborús győzelem volt a hitleri Németországgal szemben. Szervezte az antifasiszta koalíciót, beszédeivel lelkesítette a lakosságot. A háború után veszített a választásokon. 1951-1955 között újra miniszterelnök volt.
Clemenceau, Georges	Francia politikus, miniszterelnök. Orvosként dolgozott, majd politizálni kezdett, és újságot adott ki. Fő célja volt az 1871-es vereségért visszavágni Németországnak. 1906-1909 között, majd 1917-1920 között miniszterelnök volt. Az első világháborút lezáró béketárgyalásokon a vesztesékekkel kötött kemény (és sok tekintetben igazságtalan) békeszerződések főleg az ő nevéhez fűződnek. Célja Németország és szövetségeseinek meggyengítése, valamint az Osztrák-Magyar Monarchia helyén létrejövő új államok (a "kisantant") megerősítése lett, hogy ellensúlyozzák Németországot. Céljaiért és ellenfelei ellen könyörtelenül, kompromisszumra képtelen módon küzdött, ezért kapta a "Tigris" gúnynevet.
De Gaulle, Charles	Francia katona, politikus, államférfi. A második világháborúban tábornok volt. Nem nyugodott bele az 1940-es vereségbe a németektől, hanem Londonba menekült, és onnan szervezte az ellenállást. 1944-1946 között az ideiglenes kormány miniszterelnöke. 1946-1958 között visszavonultan élt. 1958-tól ismét miniszterelnök, majd 1959-1969 között köztársasági elnök lett. Az ellenkezések dacára lemondott az elszakadni akaró Algériáról (1962, Evian). Támogatta a német-francia közeledést, az Európai Gazdaság Közösséget. Célja a két szuperhatalom (USA, Szovjetunió) mellett önállóan fellépni képes egységes Európa megteremtése volt.
Eisenhower, Dwight David	Amerikai katonatiszt, politikus. Az első világháborúban tisztként szolgált. A második világháború idején az amerikai csapatok észak-afrikai hadműveleteit irányította, majd az USA európai csapatainak főparancsnoka lett. Vezetésével történt a partraszállás Normandiában, és a német csapatok legyőzése Nyugat-Európában. A háború után vezérkari főnök lett, majd a NATO főparancsnoka. 1953-1961 között az USA elnöke volt a republikánus párt színeiben. Fellépet a kommunizmus terjedése ellen. Javaslat alapján alakult meg a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség. Elnöksége alatt jött létre a NASA.
Gandhi, Mahatma	Indiai politikus, India függetlenségi mozgalmának vezetője. Jómódú családban született, Londonban tanult jogot, majd Dél-Afrikában küzdött az ottani hinduk jogaiért. 1915-től Indiában szervezte a függetlenségi mozgalmat. Fő célja a függetlenség békés eszközökkel (polgári engedetlenség, passzív ellenállás) történő kivívása volt. Küzdelmei során többször is bebörtönözték az angol hatóságok. 1947-ben elérte célját, India függetlenné vált. 1948-ban, mivel engedményeket akart tenni a muzulmán indiaiaknak, egy szélsőséges hindu nacionalista lelőtte.

<p>Gorbacsov, Mihail Szergejevics</p>	<p>Orosz kommunista politikus. Pártfunkciókat töltött be, majd 1985-ben a kommunista párt (SZKP) főtitkára lett, 1990-ben pedig a Szovjetunió elnöke. Meghirdette a gazdasági reformok (peresztrojka) és a nagyobb nyilvánosság (glasznoszty) politikáját. A külpolitikában a célja a hidegháború enyhítése volt. Reformjaival nem tudott a Szovjetunió gazdasági nehézségein úrrá lenni, 1989-1990-ben bele kellett egyeznie a Szovjetunió közép-európai csatlós államai függetlenedésébe. A Szovjetunió 1990-1991-ben bomlani kezdett. 1991-ben puccsot kíséreltek meg ellene keményvonalas kommunisták, Gorbacsovot letartóztatták. A puccs hamar elbukott, viszont felgyorsította a kommunista párt és a Szovjetunió széthullását. Még az év folyamán Gorbacsov lemondott politikai tisztségeiről.</p>
<p>Hitler, Adolf</p>	<p>Német nemzetiszocialista politikus, diktátor. Az első világháborúban katonaként szolgált. 1919-től vett részt a politikai életben, a Nemzetiszocialista Német Munkaspárt vezetője lett. Beszédekkel tiltakozott a versailles-i békeszerződés ellen, a háborús vereség okozóiként a zsidóságot és a kommunistákat tüntette fel. 1923-ban pártja puccsal próbálta átvenni a hatalmat Bajorországban ("sörpuccs"). A puccs kudarca után bebörtönözték. Ekkor írta „Mein Kampf” című művét. Az 1929-ben kezdődő gazdasági világválság hatására egyre pártja népszerűbb lett, egyre jobban szerepelt a választásokon, végül 1933-ban kancellárrá nevezték ki. Totális diktatúrát épített ki, ellenfeleit legyilkoltatta, vagy koncentrációs táborokba záratta. A német hadsereget a békeszerződés megsértésével fejleszteni kezdte. A zsidókat üldözni kezdték. Fő felelőse a második világháború kirobbantásának, és a világháború alatti (elsősorban a zsidók ellen irányuló) népirtásoknak. Több európai országot legyőzött és elfoglalt. A Szovjetunió megtámadása után azonban széles nemzetközi koalíció alakult Németország ellen, amellyel szemben vereséget szenvedett. A végleges vereség előtt nem sokkal 1945-ben öngyilkos lett.</p>
<p>Hruscsov, Nyikita Szergejevics</p>	<p>Szovjet kommunista politikus. A kommunista pártban töltött be funkciókat, majd Sztálin halála után a párt főtitkára (és így a Szovjetunió diktátora) lett. 1956-ban kezdte meg a desztalinizációt, a sztálini politikával való (felemás) szembenézés politikáját. Leverte az 1956-os magyarországi forradalmat. 1962-ben rakétákat telepített Kubába, amivel kirobbantotta a kubai rakétaválságot, amely végül a Kennedy elnökkel való megegyezéssel zárult. 1964-ben a párt vezetősége eltávolította a hatalomból.</p>
<p>Kennedy, John Fitzgerald</p>	<p>Amerikai politikus. A második világháborúban katonaként szolgált, majd politikai pályára lépett. 1961–1963 között az USA elnöke volt. Fellépett a faji megkülönböztetés ellen. 1962-ben a kubai rakétaválság során sikeresen követelte az USA-t fenyegető szovjet rakéták kivonását Kubából. Meghirdette az amerikai holdra-szállási programot. 1963-ban merénylet áldozata lett.</p>
<p>Lenin, Vlagyimir Iljics</p>	<p>Orosz marxista politikus, gondolkodó. A cári Oroszországban ügyvédi diplomát szerzett, majd az illegális marxista mozgalom tagja lett (a "Lenin" mozgalmi álnevet ekkor vette fel; eredeti neve Uljanov volt). 1903-tól a szociáldemokrata párton belül a bolsevik frakció vezetője lett. 1907-ben külföldre távozott, és csak 1917-ben a cári Oroszország összeomlása után tért haza. 1917. november 7-én vezetésével a bolsevikok átvették a hatalmat. Lenin vezetőként szétverte a parlamenti rendszert, majd miután a bolsevikok ellenfelei külföldi segítséggel polgárháborút indítottak, terrort vezetett be. A diktatúrát 1922-ig vezette, utána betegsége ebben megakadályozta.</p>
<p>Mao Ce-tung</p>	<p>Kínai kommunista politikus, a Kínai Kommunista Párt főtitkára 1945-1976 között. Paraszti családból származott, katona, majd tanító lett. 1921-ben részt vett a Kínai Kommunista Párt megalapításában. Harcolt az 1920-as években a kommunisták és a köztársaságpártiak között kezdődő polgárháborúban, és közben a párt vezetőjévé vált. A japán támadás hatására a két polgárháború fél a második világháború idején szövetségben harcolt, de 1945-ben újra kezdődött a polgárháború, melyet a kommunisták nyertek meg 1949-ben (a köztársaságpártiak Tajvanra menekültek). Mao kormány-, majd államfő lett. Kiépítette a kommunista diktatúrát, a tervgazdaságot. Hatalomgyakorlásában a sztálini rendszert alkalmazta. Az 1960-as évek elején "kulturális forradalmat" hirdetett, ami a valójában a párton belüli ellenfeleivel való leszámolás, valamint a kínai kulturális hagyományok jó részének a megsemmisítése volt. Megszállta Tibetet. Külpolitikájában igyekezett a Szovjetuniótól függetlenedni. Az 1970-es évek elején megegyezett az USA-val, és Kína átvette a Biztonsági Tanácsban az addig Tajvan által betöltött "kínai helyet".</p>

Montgomery, Bernard	Angol tábornok. Az első világháborúban katonatisztként harcolt. A második világháborúban először Franciaországban harcolt, majd 1942-ben az észak-afrikai brit erők parancsnokává nevezték ki. Az el-alameini csatában legyőzte Rommel német tábornokot, majd az amerikai csapatokkal együttműködve egész Észak-Afrikából kiszorították a német csapatokat. 1943-ban Olaszországban harcolt. 1944-ben a normandiai partraszállást követően a szövetségesek szárazföldi csapatainak a parancsnoka volt.
Mussolini, Benito	Olasz fasiszta politikus, Olaszország diktátora 1922-1943 között. Fiatalon szocialista eszméket követett, újságíróként dolgozott. Az első világháború alatt fokozatosan jobbra tolódott. A háborúban katonaként szolgált. 1919-ben megalapította a fasiszta pártot. 1922-ben puccsal átvette a hatalmat. A következő években felszámolta a parlamenti rendszert, és totális diktatúrát épített ki, az ellenzékiet bebörtönöztette. Propagandaeszközökkel személyi kultuszt hozott létre. A külpolitikában a célja a földközi-tengeri dominancia megszerzése volt. 1935-ben lerohanta Etiópiát. 1936-ban szövetséget kötött Hitlerrel ("tengely"). Támogatta Francot a spanyol polgárháborúban. 1938-ban a müncheni konferencián támogatta Hitler törekvéseit a Szudéta-vidék Csehszlovákiától való elcsatolására. A második világháborúban 1940-ben megtámadta Egyiptomot és Görögországot, de kudarcot vallott, és egyre inkább német segítségre szorult. 1943-ban a szövetségesek szicíliai partraszállásakor letartóztatták. Fogságából németek szabadították ki. 1943-1945 között a Salói Köztársaság (német bábállam) vezetője volt. 1945-ben partizánok megölték.
Nehru, Dzsaváharlál	Indiai politikus. Fiatalon az indiai függetlenségi mozgalom tagja, Gandhi támogatója volt. A mozgalom vezetői közé emelkedett. 1947-ben a független India első miniszterelnöke lett. Harcolt a kasztrendszer ellen. A külpolitikában az el nem kötelezettség politikáját folytatta.
Reagan, Ronald	Amerikai politikus, elnök. Sportriporterként, majd színészként dolgozott. Az 1960-es évektől a politikai élet felé fordult. 1966-ban Kalifornia kormányzójává választották. 1981-1989 között az USA elnöke volt. A baloldali, kommunista rezsim ellen többször is katonai erővel lépett fel. A fegyverkezési verseny felgyorsításával (csillagháborús program - űrfegyverkezés) hozzájárult a Szovjetunió hatalmának megroppanásához.
Rommel, Erwin	Német tábornok. Az első világháborúban tisztként szolgált, majd a háború végén is a hadsereg tagja maradt. 1940-ben a Franciaország elleni hadjáratban vezetett egy páncélos hadosztályt, majd 1941-től az afrikai német csapatok (Afrika Korps) parancsnoka lett. Több győzelmet aratott, bevette Tobrukot. A szövetséges túlerővel azonban nem bírt, 1942 őszétől 1943 májusáig csapatai kiszorultak Afrikából. Az 1944-es normandiai partraszálláskor a normandiai német csapatok parancsnoka volt. Belekeveredett az 1944-es Hitler elleni összeesküvésbe, ezért öngyilkosságra kényszerítették.
Roosevelt, Franklin Delano	Demokrata párti amerikai politikus, államférfi. Ügyvédként dolgozott, majd politikai pályára lépett. 1910-től szenátor volt, majd az első világháború idején tengerészeti miniszterhelyettes lett. 1928-tól New York állam kormányzója lett. 1932-ben, a gazdasági válság mélypontján elnökké választották (majd az egyetlen elnökké vált, akit négyszer is megválasztottak). Elnökként a New Deal politikájával akarta a válságból talpra állítani az amerikai gazdaságot: munkanélküli segínyt vezetett be, megreformálta a bankrendszert, állami közmunkákat indított, támogatta a szakszervezetek működését stb. A második világháborúban először fegyverszállítmányokkal segítette Nagy-Britanniát, majd a Pearl Harbort ért japán támadás (1941. december 7.) után belépett a háborúba, amelyben teljes erejével irányította az USA háború erőfeszítéseit. Szerepe volt az ENSZ létrehozásában. 1945-ben nem sokkal az európai háború vége előtt elhunyt.
Stresemann, Gustav	Német politikus. Az első világháború előtt és alatt agresszív nacionalista nézeteket követett. 1923-ban kancellár lett, majd külügyminiszter lett, és a versailles-i békével kapcsolatos korábbi nézeteit megváltoztatva a béke teljesítése mellett foglalt állást. Fő célja Németország helyzetének normalizálása volt. Aláírta a locarnói szerződést, amely garantálta Németország nyugati határait. Semlegességi szerződést írt alá a Szovjetunióval. 1927-ben Nobel-békedíjat kapott. 1929-ben elhunyt.

<p>Sztálin, Jozsif Visszárionovics</p>	<p>Grúz származású kommunista politikus. Fiatalon lépett a marxista mozgalomba. A cári rendszerben többször letartóztatták, és Szibériába száműzték. A Lenin által vezetett bolsevik irányzathoz tartozott, a párt egyik vezetője lett. A cári rendszer bukása után 1917-ben a Pravda (a bolsevikok újságja) szerkesztője lett. A bolsevik hatalomátvétel után kibontakozó polgárháborúban (1918-1921) több fronton is irányította a harcot. 1922-től a kommunista párt főtitkára lett. Funkciója segítségével fokozatosan kiépítette párton belüli hatalmát. A Lenin halálát (1924) követő években legyőzte párton belüli ellenfeleit (Trockij pl.), és a párt egyszemélyi vezetője lett. 1928-tól a tervgazdálkodás bevezetésével megkezdte az erőltetett iparosítás, és a mezőgazdaságban a kollektivizálás politikáját. A harmincas években leszámolt korábbi politikai ellenfeleivel, tisztogatást hajtott végre a pártban és a hadseregben. Állami terrort vezetett be lakossággal szemben: tömeges kivégzések kezdődtek, valamint ugyancsak tömegeket deportáltak a (még Lenin által létrehozott, de most lényegesen kiterjesztett) büntetőláger-rendszer (GULÁG) táborába. Sztálin személyi kultuszt alakított ki Lenin és saját személye körül. A második világháborúban 1941-ben érte a Szovjetuniót német támadás. A hadsereg részben a tisztogatások miatt felkészületlen volt, és komoly vereségeket szenvedett. Sztálin a következő években komoly szervezőmunkát végzett, hogy a németeket kiűzzék az országból. Szövetséget kötött Nagy-Britanniával és az USA-val. A világháború végére a két legnagyobb hatalom egyikévé emelte a Szovjetuniót, amelynek határait kibővítette (pl. Lengyelország rovására). A háború után folytatta a terror politikáját. Kiterjesztette a Szovjetunió fennhatóságát egy sor közép-európai országra, és megkezdte a hidegháborút. 1953-ban elhunyt.</p>
<p>Trockij, Lev Davidovics</p>	<p>Orosz marxista politikus. Fiatalon lépett be az oroszországi illegális munkásmozgalomba. Többször bebörtönözték, és száműzték Szibériába. Egy ideig külföldön élt. 1917-ben, a cári rendszer bukásakor ért haza, és csatlakozott a bolsevikokhoz. A bolsevik hatalomátvétel (1917) után külügyi, majd a polgárháborúban hadügyi népbiztos (tulajdonképpen miniszter) volt, több fronton vezette a harcokat. A párt egyik legfontosabb vezetője volt. A Lenin halála (1924) utáni időszakban bekövetkező hatalmi harcban vereséget szenvedett Sztálinnal szemben. 1929-ben száműzték a Szovjetunióból. Külföldön is harcolt a sztálini rendszer ellen, ezért 1940-ben a szovjet titkosrendőrség meggyilkoltatta.</p>
<p>Truman, Harry S.</p>	<p>Amerikai demokrata párti politikus, az USA elnöke 1945-1953 között. Roosevelt halálával lett alelnökből elnök. Részt vett a potsdami konferencián. Utasítására vetették be az atombombát. A hidegháború kezdetén igyekezett megakadályozni a Szovjetunió befolyásának növekedését. A Marshall-tervvel támogatta az európai országok újjáépítését.</p>
<p>Walesa, Lech</p>	<p>Lengyel szakszervezeti vezető, politikus. Hajógyári munkásként dolgozott, majd 1970-ben sztrájkot szervezett, amit a kommunista hatalom elnyomott. Bebörtönözték, majd egy ideig nem kaphatott munkát. 1980-ban újból sztrájkot szervezett, és megszervezte az első szabad szakszervezetet (Szolidaritás). A sztrájkból kiinduló megmozdulásokat végül 1981-ben fojtotta el a hatalom. Walesát letartóztatták, majd évekig házi őrizetben volt. 1983-ban Nobel-békedíjat kapott. 1988-tól a lengyel rendszerváltás egyik vezetője, majd 1990-1995 között Lengyelország köztársasági elnöke volt.</p>
<p>Wilson, Woodrow</p>	<p>Amerikai demokrata párti politikus, elnök. Jogot és történelmet tanult. A Princetone Egyetem rektora volt egy ideig. 1911-1912-ben New Jersey állam kormányzója. 1913-1921 között az USA elnöke volt. Az első világháború kezdetén semlegességet hirdetett, de 1917-ben hadat üzent a korlátlan tengeralattjáró-háborút hirdető Németországnak. A háború utáni béketárgyalásokra 14 pontos javaslatot dolgozott ki az igazságos béke érdekében. Pontjainak egy része (pl. "Az Osztrák-Magyar Monarchia népeinek szabad fejlődése") nem érvényesült a tárgyalásokon. Szerepe volt a Népszövetség megalapításában.</p>
<p>Zsukov, Georgij Konsztantyinovics</p>	<p>Szovjet tábornok. Az első világháborúban altisztként szolgált. A polgárháború idején a Vörös Hadsereg és a kommunista párt tagja lett. 1930-ban már tábornok volt. 1938-ban győzött a Mongóliába betörő japán csapatok ellen. 1941 decemberében legyőzte a Moszkvát támadó német csapatokat. Ekkortól vezető szerephez jutott a szovjet hadseregben és így a győzelmek kivívásában. A háború vége után Sztálin a háttérbe szorította. Sztálin halála után egy időre visszakerült a vezetésbe, végül Hruscsov nyugdíjazta.</p>

Kronológia

1914-18	Az első világháború.
1917	November 7-én a bolsevikok Lenin vezetésével átveszik a hatalmat Oroszországban. A következő években kommunista diktatúrát hoznak létre.
1919	A versailles-i békekötés Németország és az antant tagjai között. Németországnak jóvátételt kellett fizetnie, területeket, gyarmatokat veszített, és haderejét korlátozták.
1922	Törökországban eltörölték a szultáni rendszert. Rapallóban Németország szerződésben rendezte viszonyát a kommunista Oroszországgal. Bejelentették a Szovjetunió megalakulását. Olaszországban Mussolini puccsal átvette a hatalmat, és megkezdte a fasiszta diktatúra kiépítését.
1925	A locarnói szerződésben Németország, Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Belgium közösen szavatolták Németország nyugati határait.
1929-1933	A nagy gazdasági világválság időszaka.
1933	Adolf Hitlert Hindenburg köztársasági elnök kinevezte kancellárnak. Megkezdődött a Németországban a náci diktatúra kiépítése.
1936	Németország bevonult a versailles-i békében demilitarizált Rajna-vidékre. Megkezdődött a spanyol polgárháború, melyben a fasiszta Franco csapatai német és olasz támogatást kaptak, míg a köztársasági oldalon nemzetközi kommunista erők is harcoltak. A polgárháborút Franco nyerte 1939-ben, majd fasiszta diktatúrát épített ki. A fasiszta Olaszország és Németország egyezményt kötött. Ezzel létrejött a "Berlin-Róma tengely". Németország és Japán megkötötte az antikomintern paktumot, mely a Szovjetunió ellen irányult.
1938	Márciusban Németország megszállta, majd bekebelezte Ausztriát (Anschluss). Szeptemberben a Németország, Olaszország Franciaország, Nagy-Britannia, müncheni egyezményben Németország megkapta Csehszlovákiából a Szudéta-vidéket.
1939	Márciusban Németország megszállta Csehországot, és létrehozta a Cseh-Morva Protektorátust. Szlovákia kinyilvánítja függetlenségét (valójában Josef Tiso vezetésével Németországtól függő fasiszta bábállamot hoztak létre). Augusztus 23-án Németország és a Szovjetunió megkötötte a Molotov-Ribbentrop paktumot, egy tízéves meg nem támadási szerződést. A szerződés titkos záradékában elhatárolták érdekszféráikat a Baltikumon és Lengyelországban. A Szovjetunió megtámadta Finnországot (a háború 1940-ben ért véget).
1939. szeptember 1.	Németország lerohanta Lengyelországot. Ezzel kitört a második világháború. Anglia és Franciaország pár nap múlva hadat üzent Németországnak. Szeptember közepén a Szovjetunió is megtámadta Lengyelországot.
1941	Németország lerohanta Jugoszláviát és Görögországot. Japán bombázza Pearl Harbort. Ezzel a Japán és az USA is belép a második világháborúba.
1941. június 22.	Németország megtámadta a Szovjetuniót.
1944. június 6.	Angol és amerikai csapatok partraszállása Normandiában.
1945. május 9.	Németország feltétel nélküli kapitulációja. A második világháború véget ért Európában.
1945. augusztus 6.	Hirosimára atombombát dob egy amerikai repülőgép.
1945. szeptember 2.	Japán feltétel nélküli kapitulációja. A második világháború vége.
1947	Párizsban a második világháború győztes hatalmai és Olaszország, Magyarország, Bulgária, Románia, Finnország közötti békekötés. Az ENSZ közgyűlésének határozata arról, hogy Palesztinát két, egy zsidó és egy arab államra osztják. A Marshall-terv meghirdetése a világháború utáni helyreállításra. India függetlenné vált.
1948	Izrael állam megalakulása. A berlini válság (a Szovjetunió lezárta a Nyugat-Berlinbe vezető utakat. A városrészt amerikai repülőgépek látják el).

1949	A KGST megalakulása a kommunista tömb országaiban. A NATO megalakulása. Az NSZK és az NDK megalakulása. A kínai polgárháború vége a kommunisták győzelmével.
1956	Egyiptom államosította a Szuezi-csatornát. Októberben Nagy-Britannia, Franciaország és Izrael támadása Egyiptom ellen. Lengyelországban tömegek tüntettek szabad választásokat követelve. A tüntetést szétverték.
1957	Franciaország, az NSZK, Olaszország, Belgium, Hollandia és Luxemburg megkötötte a római szerződést. Ezzel létrejött az Európai Gazdasági Közösség (Közös Piac), az Európai Unió elődje. A Szovjetunió pályára állítja a Szputnyik-1-et, az első műholdat.
1961	Jurij Gagarin űrrepülése. Az NDK megkezdte a berlini fal építését.
1968	Csehszlovákiában tavasszal demokratizálási folyamat kezdődött, amelyet a Szovjetunió több kommunista ország segítségével augusztusban fojtott el.
1975	A kommunista Észak-Vietnam csapatai elfoglalták Saigont, Dél-Vietnam megadta magát, a vietnami háború véget ért. Helsinki-ben a résztvevő országok aláírták az Európai Biztonsági és Együttműködés Értekezlet záróokmányát (a Helsinki Záróokmányt), amely többek között az emberi jogok tiszteletben tartásáról szól. A kommunista országok ezeket nem tartották be, de első ellenzékük egyre inkább számon kérte a jogok érvényesítését (helsinki mozgalom).
1991	Az ENSZ által alkotott koalíció amerikai vezetéssel kiűzte Kuvaitból a megszálló iraki csapatokat (Öböl-háború). Megszűnt a Varsói Szerződés, a volt kommunista országok korábbi katonai szövetsége, valamint a KGST. Felbomlott a Szovjetunió.

Topográfia

Auschwitz	Lengyel város Dél-Lengyelországban. A második világháború idején a németek itt létesítették a legnagyobb koncentrációs tábor-komplexumot, amelyben 1940-1945 között összesen 1,1-1,5 millió embert (döntős többségében zsidót) gyilkoltak meg.
Balti államok	Litvánia, Lettország és Észtország a Balti-tenger déli partján. A három ország lakossága a 13-14 században lett keresztény (részben a térségben tevékenykedő Német Lovagrend és Kardtestvérek rendje hatására). Litvánia sokáig nagy szerepet játszott, komoly kelet-európai területeket hódított meg. Vezetői, a Jagelló-család tagjai Lengyelország, Csehország és Magyarország trónját is megszerezték. 1569-ben a Litván Nagyfejedelemség és Lengyelország unióra lépett. A reformáció korában Észtország és Lettország területe a Német Lovagrend szekularizációja idején evangélikussá vált, és javarészt a lengyel-litván unió kezébe, majd a 17. században Svédország fennhatósága alá került. A 18. század folyamán foglalta el a három állam területét Oroszország. Az első világháború után vált a három ország függetlenné, de ez csak 1940-ig tartott, amikor (a Molotov-Ribbentrop paktum titkos záradéka értelmében) a Szovjetunió ismét megszállta őket. A Szovjetunió német lerohanása után 1941-1944 között német megszállás alatt voltak, majd ismét a Szovjetunió foglalta el a három országot. 1991-ben vált ismét függetlenné a három ország, melyek 2004-től az Európai Unió tagjai.
Brit Nemzetközösség	Nemzetközi szervezet, amelyet Nagy-Britannia és a gyarmataiból kialakult független államok hoztak létre 1931-ban (tulajdonképpen a korábbi gyarmatbirodalmat alakították át). 1947-től szervezet a Nemzetközösség nevet viseli, 53 tagállama van.

Csehszlovákia	Közép-európai ország. Területét szlávok lakják az 5-6. századtól. A csehek és a szlovákok ősei a 10-11. században vették fel a kereszténységet. A csehek önálló államot hoztak létre a Német-Római Birodalmon belül, a szlovák területek Magyarországhoz tartoztak. Csehország a 14. században, a Luxemburgi-dinasztia idején élte fénykorát, a dinasztia adta ebben az időben a birodalom császárárt. A 16. századtól kezdve Csehország (és Magyarország révén a szlovákok lakta területek is) a Habsburg-birodalom része lett. Az első világháború végén az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlása idején alakult meg a két területből Csehszlovákia. 1938-ban a müncheni egyezményvel és az első bécsi döntéssel az ország területeket veszített, majd 1939-ben Csehországot megszállta Németország, míg Szlovákiából a németek fasiszta bábálla lett. A második világháború végén ismét létrejött Csehszlovákia, majd a kelet-európai kommunista tömb egyik országa lett az 1989-es rendszerváltásig (az 1968-as demokratizálódási folyamatot a Szovjetunió elfojtotta). 1993-ban a két ország békésen elvált egymástól, és Csehszlovákia megszűnt. 2004 óta mindkét ország az Európai Unió tagja.
El-Alamein	Település Egyiptomban, Alexandria közelében a földközi-tenger partján. 1942. október 23. és november 4. között itt győzte le Bernard Montgomery angol tábornok Erwin Rommel német tábornok csapatait. Ezzel a csatával a szövetségesek megfordították az afrikai harcok menetét, a tengelyhatalmak csapatai védekezésbe szorultak, majd 1943-ban végleg elvesztették afrikai pozícióikat.
Hirosima	Japán város. 1945. augusztus 6-án az amerikai hadsereg itt vetette be először az atombombát.
Jalta	Város Ukrajnában a Krím-félszigeten, a Fekete-tenger partján. 1945. február 4-11. között itt tartották a három szövetséges hatalom (Szovjetunió, USA, Nagy-Britannia) vezetőinek (Sztálin, Roosevelt, Churchill) konferenciáját, amelyen megállapodtak, hogy az európai háború befejezése után a Szovjetunió hadat üzen Japánnak, döntöttek Németország megszállási övezeteinek hatáiról, meggyeztek Lengyelország keleti hatáiraiban, valamint az ENSZ létrehozásában. Nyilatkozatot adtak ki a háború utáni Európáról, mely szerint minden országnak jogában áll megválasztani saját kormányformáját a demokratikus elveknek megfelelően.
Korea	Ország Kelet-Ázsiában a Koreai-félszigeten. Történelme nagy részében kínai befolyás alatt állt, majd 1910-től japán gyarmat lett. 1945-ben ért véget a japán megszállás. Ekkor az ország északi részét a szovjet, déli részt az amerikai csapatok szállták meg. 1948-ban a két területen külön állam (a kommunista Észak-Korea, illetve a kapitalista Dél-Korea) jött létre. A két ország között (szovjet, illetve amerikai segítséggel) 1950-ben háború kezdődött, amely az 1953-ban megkötött tűzszüneti megállapodással ért véget.
Kuba	Szigetország a Karib (Antilla)-tengeren. Amerika felfedezése után spanyol gyarmat lett, a cukornádültvényekre Afrikából hoztak rabszolgákat (a rabszolgaságot 1886-ban törölték el). 1898-ban a sziget önállóvá vált, de az USA védnöksége alá került. Az 1950-es évek elején Fulgencio Batista lett az ország diktátora (1933-1948 között is ő vezette az országot). Hatalma ellen mozgalom indult, amely Fidel Castro vezetésével 1959-ben megdöntötte Batista uralmát. Castro szocialista rendszert vezetett be az országban. 1962-ben a Szovjetunió rakéta-kilövőállásokat kezdett építeni Kubában, az USA pedig (miután felfedezte ezt) követelte a kilövőállások megsemmisítését (kubai rakétaválság). A válság, mely atomháborúval fenyegetett, végül megegyezéssel zárult. A kubai gazdaságot főleg a Szovjetunió segélyei tartották fent, így Szovjetunió összeomlása után Kuba nehéz helyzetbe került.
Kurszk	Város Oroszországban, 1943. július 5-12. között itt vívta a német és a szovjet hadsereg a második világháború legnagyobb páncéloscsatáját. A csatát a szovjet csapatok nyerték, és ezzel a keleti fronton kicsúszott a kezdeményezés a német hadsereg kezéből.
Lengyelország	Közép-európai állam. A 10. században jött létre, fénykorát a 14-16. században élte. A 14. században a litván Jagellók foglalták el trónját. A 16. században alakult meg a lengyel-litván unió. Ebben az időben az államközösség Európa legnagyobb területű állama volt. Azonban a rendiség olyan mértékben megerősödött az országban, ami már komolyan akadályozta az állam működését. A megerősödő abszolutista szomszédok által körülvett ország egyre nehezebb helyzetbe került, területeket veszített, és végül a 18. század végén a Habsburg-birodalom, Poroszország és Oroszország három szakaszban felosztotta területét (a három rész közötti határok a napóleoni háborúk során, majd a bécsi kongresszuson átalakultak). Lengyelország függetlenségét (több 19. századi felkelés leverése után) csak 1918-ban szerezte vissza. 1939. szeptemberében Németország lerohanta, majd a Szovjetunió is megtámadta, és ismét felosztották egymás között. A háború végén a Szovjetunió megtartotta az 1939-ben általa elfoglalt (és 1941-1944 között német megszállás alatt lévő) területeket, Lengyelország nyugati határait pedig nyugatabbra "tolták". 1945-1989 között szovjet befolyás alatt álló kommunista ország volt (1956-ban és 1981-ben mozgalmak törtek ki a kommunista uralom ellen). 2004 óta az Európai Unió tagja.

Leningrád	Orosz város a Fehér-tenger partján, a Néva torkolatvidékén. 1703-ban alapította I. (Nagy) Péter orosz cár Szentpétervár néven. 1917-ig Oroszország fővárosa volt. 1914-ben Pétervárra változtatták a város nevét, majd a kommunista diktatúra alatt Lenin halálakor (1924) kapta a Leningrád nevet. 1941-1944 között a német csapatok ostromolták a várost, sikertelenül. 1991 óta ismét a Szentpétervár nevet viseli.
Marne	Folyó Észak-Franciaországban. 1914. szeptemberében itt akadt el a német támadás az első világháború elején, így a német remények a háború gyors megnyerésére összeomlottak. 1918-ban ismét elérték a folyó környékét a német csapatok, de ezt hamarosan az antant ellentámadása és a német vereség követte.
Midway-szigetek	Szigetcsoport a Csendes-óceánon. 1942. június 3-7. között itt vívott csatát a japán és az amerikai flotta, amely teljes japán vereséggel végződött, és a Csendes-óceánon átment a kezdeményezés az USA kezébe.
NDK	Német Demokratikus Köztársaság, szovjet megszállás alatt álló német állam 1949 és 1990 között, amely a második világháború végén kialakított szovjet megszállási övezetből jött létre. Az országban kommunista rendszer működött.
Normandia	Félsziget Észak-Franciaországban. 1944. június 6-án a félsziget partjainál hajtottak végre partraszállást a szövetséges amerikai-brit csapatok a második világháborúban. Ezzel újabb frontot nyitottak Németországgal szemben.
NSZK	Német Szövetségi Köztársaság, német állam 1949-től (az NDK csatlakozása óta is ezt a nevet viseli), mely a második világháború végén kialakított angol, amerikai és francia megszállási övezetéből jött létre. Az országban kapitalista demokratikus rendszer jött létre. Ma Európa egyik meghatározó gazdasági és politikai hatalma.
Pearl Harbor	Amerikai haditengerészeti támaszpont a Hawaii-szigeteken. 1941. december 7-én Japán meglepetésszerű repülőtémadást indított a támaszpont ellen. Ezzel a támadással lépett be Japán és az USA a második világháborúba.
Potsdam	Város Németországban, Berlintől délnyugatra. 1945. július 17. – augusztus 2. között itt tartották a győztes hatalmak (USA, Nagy-Britannia, Szovjetunió) vezetői (Truman, Churchill, illetve Attlee, Sztálin) a potsdami konferenciát. Meghúzták a németországi, ausztriai, berlini megszállási övezetek határait, Lengyelország új határait, Königsberget (Kalinyingrád) és környékét a Szovjetunióhoz csatolták. Eldöntötték a Magyarországon, Lengyelországban és Csehszlovákiában élő lengyelek kitelepítését. Döntöttek a háborús főbűnösök elleni per lefolytatásáról.
Somme	Folyó Észak-Franciaországban. 1916-ban itt indítottak támadást az antantcsapatok a német sereg ellen. A csata az első világháború legnagyobb csatája lett, amelyben a két fél összesen több mint egymillió embert veszített, de különösebb eredményt az antant nem tudott elérni.
Szarajevó	Bosznia-Hercegovina fővárosa. 1914. június 28-án itt gyilkolta meg egy merénylő Ferenc Ferdinándot, az Osztrák-Magyar Monarchia trónörökösét és feleségét. Ez az esemény vezetett az első világháború kirobbanásához.
Szerb-Horvát-Szlovén Királyság	Az egységes délszláv állam elnevezése 1918-1929 között (1929-től neve Jugoszlávia lett). Az állam a délszláv területeket egyesítette az első világháború végén.
Szovjetunió	Kommunista állam 1922-1991 között. Elődállama Oroszország volt, melyben 1917-ben vették át a hatalmat a kommunisták (bolsevikok). A második világháború után a Föld két szuperhatalmának egyike volt (az USA mellett). Gazdasági nehézségei miatt az 1980-1990-es évek fordulóján összeomlott. 1991-ben darabokra hullott, és megszűnt.
Sztálingrád	Város Oroszországban, a Volga-folyó partján. Eredeti neve Caricin volt, majd az 1920-as években kapta a Sztálingrád nevet. 1942 szeptembere és 1943 februárja között itt vívta a német és a szovjet hadsereg a második világháború egyik legnagyobb csatáját. A csatában a németeket a szovjet csapatok bekerítették, majd lassan felmorzsolták. Ez volt a második világháború addigi legnagyobb német veresége, és alapvető fordulatot hozott a háború menetében. A város mai neve Volgográd.

Térképek

